

Висновки. Отже, викладене вище свідчить, що ефективність роботи юридичної клініки як форми практичного професійного навчання залежить від правового регулювання діяльності юридичних клінік на різних рівнях (формування комплексу програмних документів, що визначають статус і роботу юридичної клініки, полягають у дотриманні чинного міжнародного й національного законодавства, узгодженні з нормативами, за якими організується навчально-виховний процес у ВНЗ), здійснення широкої інтеграції організаційних форм, змісту та методів професійної підготовки майбутніх юристів (реалізація колегіального підходу), гуманістичної спрямованості педагогічного процесу, зокрема контролю й оцінювання роботи клініцистів (реалізація принципів гуманізації, гуманітаризації та демократизації управління освітнім процесом у ВНЗ).

Подальшої наукової розробки та узагальнення методичного забезпечення потребують питання міжуніверситетської співпраці в організації юридичної клінічної освіти.

Література

1. Михайлова Л.П. Организация и управление в юридической клинике: Опыт практической деятельности в современной России : учеб. пособ. / Л.П. Михайлова. – М. : Юрист, 2003. – С. 34–45.
2. Жалинский А.Э. Профессиональная деятельность юриста: Введение в специальность / А.Э. Жалинский. – М. : Юрист-М, 1997. – С. 112–134.
3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.
4. Центр практичної підготовки і захисту прав людини. Навчально-наукова лабораторія практичної підготовки юристів. Юридична клініка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legalclinic.ru/about/history/>.
5. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов : учеб.-метод. пособ. / [А.В. Байков, А.В. Васильев, Л.А. Воскобитова и др.] ; Амер. ассоц. юристов. – СПб. : Равена, 1999. – 366 с.

ПРИХОДЧЕНКО К.І.

ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВНЗ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК УМОВА ВХОДЖЕННЯ ДО ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Створення єдиного Європейського освітньо-виховного простору вищої освіти викликана рядом причин соціально-економічного, політичного, інноваційно-освітнього спрямувань.

Це питання вивчали І.І. Бабін, Я.Я. Болюбаш, В.В. Грубінко, В.Г. Кремінь, М.Ф. Степко, В.Д. Шинкарук [1–4]. Спираючись на нормативно-правову базу, документи, фактичний матеріал, вони розкрили основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу як напрям зближення в єдиному освітньому просторі. В.С. Журавський, М.З. Згуровський показали головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти [5]; Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, В.М. ЧИСТОПАЛОВ, Є.Є. ЩЕРБИК, Г.Т. УРАЗБАЄВА, О.Г. ВЕЛИЧКО, В.В. ЯБЛОНСЬКИЙ, К.В. КОРСАК, Г.В. ЩОКІН, Б.Л. ВУЛЬФСОН детально описали здійснення навчального процесу за Болонською системою, проходячи певні цикли, ступені, одержуючи кредити [6–13], О.В. Долженко додає основні положення Сорбонської декларації в рамках Болонської системи навчання

[14]. Заслуговують на увагу праці М.К. Ван дер Венде, який робить акцент на підвищенні конкурентоспроможності випускника ВНЗ, що навчався за Болонською системою [15], Г.Р. Келса, який порушує питання самооцінки діяльності педагога й студента в умовах Болонської системи навчання [16], Е.С. Геворкяна, З.О. Калабіна, А.Н. Кирінюка, В.Ж. Кукліна, Г.А. Лукичева, Г.Н. Мотова, Р.І. Мотова, В.Г. Наводнова, М.Н. Петропавлівського, Б.С. Савельєва, В.Д. Шадрикова. Ними розкрито шляхи інтеграції в Європейський освітній простір, проходження акредитації в зарубіжних навчальних закладах та комплексної оцінки ВНЗ [16–18].

Мета статті – розглянути Болонську систему навчання як таку, що створює умови для розвитку та саморозвитку студентів через обмін інформацією, взаємодію в гуманітарній сфері, духовне збагачення в єдиному пізнавально-творчому середовищі; виходить із потреб та інтересів особистостей, передбачає опис базового освітнього компонента, враховуючи частину, організацію різних форм діяльності студентів, спрямованих на посилення духовно-творчої функції всього освітнього простору.

Україна, як одна з кращих на ринку освітніх послуг, входить до складу тих, хто підписав Лісабонську угоду щодо Болонської системи навчання. Суть її полягає в наданні студентові системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (Європейській кредитно-трансферній та акумулюючій системі) у Європейському просторі вищої освіти (the European Area of Higher education – ENEA), сформульованих міністрами, відповідальними за вищу освіту, у Болонській декларації (1999 р.) та подальших офіційних документах Болонського процесу – Празькому (2001 р.) і Берлінському (2003 р.) комюніке, і є “багатоцільовим інструментом визнання та мобільності, засобом реформування навчальних програм, а також сприятиме передачі кредитів вищим навчальним закладам інших країн” [2, с. 3]. Визначення змістових модулів навчання з кожної дисципліни, узгодження кредитних систем оцінювання досягнень студентів має стати основою для вирішення ще однієї задекларованої в Болоньї мети створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів, менеджерів освіти та дослідників теренами Європи [2, с. 4]. Модуль – окремих і пов’язний блок навчання. Він є частиною модульної програми навчання, в якій навчальний план поділений на ряд схожих за обсягом сегментів. Європейський вибір України – невід’ємна складова її подальшого розвитку як країни високорозвинутої, конкурентоспроможної, здатної вирішувати найскладніші завдання свого розвитку. Це зумовлено її історичними, економічними та соціальними чинниками. Це “рух до стандартів демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства” [2, с. 5]. Освітні системи країн – учасниць Болонського процесу настільки відрізняються, що не тільки процес створення ENEA (Європейського простору вищої освіти), а й навіть зближення цих систем викликає серйозні труднощі, хіба майже за п’ять років певний прогрес позначився. У Болонській декларації (1999 р.) було

проголошено шість цілей, які країни-сигнаторії ставили за мету досягти до 2010 р.:

- прийняття систем прозорих та порівняльних ступенів, зокрема за допомогою додатка до диплома;
- прийняття системи, заснованої на двох основних циклах вищої освіти;
- запровадження системи кредитів, подібної до ECTS системи;
- прийняття мобільності студентів та викладачів;
- сприяння європейській співпраці в забезпеченні якості освіти;
- сприяння розвитку співпраці між європейськими закладами вищої освіти, особливо щодо розробки навчальних планів, схем мобільності та інтегрованих програм навчання й досліджень.

Кредит – засіб, що забезпечує вимірювання результатів навчання, досягнутих на певний час на цьому рівні. Кредитний модуль – це закінчений обсяг інформації, яку має засвоїти студент, або закінчений обсяг навчальної діяльності, яку має виконати студент. Заліковий модуль – це одиниця виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння кредитних модулів або блоку кредитних модулів. ENIC – Європейський національний центр з академічного визнання і мобільності (Рада Європи / ЮНЕСКО). Система кредитів – це систематичний спосіб опису освітньої програми за допомогою присвоєння кредитів кожному її компоненту. Визначення кредитів у системі вищої освіти може базуватися на різних параметрах типу навантаження студентів, результатів навчання й обсягу аудиторного навантаження.

У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено та прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, які існують у системі вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни світу, Україна в тому числі. Більшість з них сформувавши принципи Болонської декларації.

Чотири країни (Франція, Італія, Великобританія та Німеччина) 25 травня 1998 р. підписали так звану Сорбонську декларацію. Сама Болонська конвенція – Спільна заява Європейських міністрів освіти – була підписана дещо пізніше, 18–19 червня 1999 р. в м. Болонья. Вже в цей час до Болонського процесу були залучені 28 європейських країн: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Латвія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція. У 2002 р. до Болонського процесу приєдналися Кіпр, Ліхтенштейн, Туреччина, Хорватія, в 2003 р. – Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Ватикан, Македонія, Сербія і Чорногорія, Росія, а в 2006 р. – Україна. Ця подія відбулася на зустрічі міністрів освіти європейських країн у Норвегії. Завдання Сорбонської декларації – створення відкритого Європейського простору вищої освіти шляхом введення двоступеневої структури, виконання системи кредитів (ECTS), Європейської кредитно-трансферної системи міжнародного визнання

бакалаврів як рівня вищої освіти з правом продовження навчання за програмам магістра відповідно до положень Лісабонської угоди, де бакалавр – це освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень вищої (рідше середньої) освіти, академічний ступінь (кваліфікація), що присвоюється особі, яка опанувала програму вищої освіти з терміном навчання три-чотири роки та успішно подолала підсумкову атестацію. Дає право на продовження навчання зі здобуттям ступеня магістра; магістр – академічний ступінь, який здобувають бакалаври в результаті засвоєння освітньої програми вищої освіти з тривалістю навчання один-два роки, дає право на продовження навчання в аспірантурі.

Індикатори рівнів можуть коливатися від будь-якої загальної інформації про роль кваліфікації до детальних специфічних формувань про природу, навички й компетенції, пов'язані з успішним завершенням кваліфікації або її частини.

Вважаємо за необхідне навести хронологію подій Болонського процесу (табл. 1).

Таблиця 1

Події Болонського процесу

Дата	Місце проведення	Подія
25 травня 1998 р.	Париж, Франція	Міністри, які представляють Великобританію, Німеччину, Італію та Францію, прийняли Спільну декларацію
Березень 1999 р.	Веймар, Німеччина	Зустріч генеральних директорів ЄС і керівництва Ради ректорів європейських країн для обговорення проблем акредитації й оцінювання у вищій освіті
Травень 1999 р.	Копенгаген, Данія	Публікація звіту “Тенденції у вищій освіті – 1” на замовлення СКЕ, Конфедерації рад ректорів країн, що входять до ЕУ, за фінансової підтримки ЄС
18–19 червня 1999 р.	Болонья, Італія	Перша зустріч європейських міністрів, які відповідають за вищу освіту, і прийняття спільної декларації
8–10 лютого 2001 р.	Лісабон, Португалія	Семінар “Акредитація/Надання законної сили”
14–15 лютого 2001 р.	Берлін, Німеччина	Національний семінар з питань Болонського процесу
16–17 лютого 2001 р.	Гельсінкі, Фінляндія	Міжнародний семінар “Університетські ступені короткого циклу”
1–3 березня 2001 р.	Упсала, Швеція	Неформальна зустріч європейських міністрів, які відповідають за освіту й наукові дослідження
2–4 березня 2001 р.	Мальме, Швеція	Міжнародний семінар “Транснаціональна освіта”
10 березня 2001 р.	Антверпен, Бельгія	Семінар Фламандського співтовариства з проблем Болонського процесу
10–12 березня 2001 р.	Антверпен, Бельгія	Семінар студентів Європи “Втілення в життя Болонської декларації”
13–14 березня 2001 р.	Белгород, Югославія	Національний семінар із проблем Болонського процесу
22–25 березня 2001 р.	Гетеборг, Швеція	Прийняття Гетеборзької конвенції конвенцією Асоціації національних студентських спілок

Вибір нашої держави – європейська інтеграція. Спроби надати загальноєвропейського характеру вищій школі фактично розпочалися в 1957 р. з підписання Римської угоди. Згодом ці ідеї набули розвитку в рішеннях конференції міністрів освіти 1971 та 1976 рр., у Маастрихтському договорі 1992 р. Наступні роки характеризувалися запровадженням різноманітних програм під егідою ЄС, Ради Європи, що сприяли напрацюванню спільних підходів до вирішення транснаціональних проблем освіти. Стратегією подальшої діяльності у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції є активний перехід на сучасні європейські методи роботи, сприяння розвитку міжвідомчої взаємодії на горизонтальному рівні, розширення повноважень середньої та нижньої управлінської ланок у сфері обміну інформацією, заохочення ініціативності, глибокої продуманості пропозицій і бачення кінцевих результатів їхньої реалізації, вивчення та трансляція корисного досвіду інших європейських країн у сфері державного управління інтеграційними процесами, які здійснюються через NARIC – Національний академічний центр з визнання (Європейський Союз і Європейський економічний простір).

Одним із найважливіших вихідних документів співпраці є “Угода про партнерство та співробітництво” (УПС) між Україною та ЄС і його членами, яка набула чинності в березні 1998 р. та має термін дії до 10 років. У м. Гельсінкі 11 грудня 1999 р. Європейська рада схвалила спільну стратегію ЄС щодо України, спрямовану на зміцнення стратегічного партнерства. Метою цієї стратегії є:

1. Фундаментальне зближення та поступова інтеграція України до ЄС.
2. Реалізація Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та ЄС.
3. Успіхи України в реалізації Угоди про партнерство та співробітництво.
4. Підтримка реформ в Україні.
5. Забезпечення зони стабільності, співробітництва та процвітання в Центральній і Східній Європі.
6. Адаптація законодавства України до норм ЄС.
7. Поглиблення співробітництва у сфері зовнішньої політики.
8. Розширення меж співпраці у сфері безпеки та оборони.
9. Удосконалення взаємодії в галузі юстиції та внутрішніх справ.
10. Розширення міжлюдських зв'язків, регіонального й культурного співробітництва між Україною та ЄС.
11. Посилення торгово-економічного співробітництва й співпраці у сфері транспорту, зв'язку, телекомунікацій.
12. Охорона довкілля.

Про впровадження коротких циклів вищої освіти йшлося на семінарі з проблем ступеня бакалавра в Гельсінкі 16–17 лютого 2001 р. До речі, на цьому семінарі говорилося про два цикли навчання, де здобуток першого циклу ототожнювався зі ступенем бакалавра, а другого – магістра.

Набуття чинності УПС поєдналося з початком реалізації П'ятої рамкової програми для Празькому саміті (2001 р.), міністри наголосили на необхідності в подальшому обговоренні трьох важливих аспектів Європейського простору вищої освіти, а саме:

- обговорення проблем навчання впродовж життя;
- обговорення проблеми ролі вищих навчальних закладів та студентів у контексті Болонського процесу;
- обговорення проблем сприяння забезпеченню привабливості Європейського простору вищої освіти.

Було проведено ряд спільних заходів з удосконалення впровадження в навчальний процес Болонської системи навчання (табл. 2).

Таблиця 2

Заходи з упровадження Болонської системи навчання

Дата	Місце проведення	Подія
29–30 березня 2001 р.	Саламанка, Іспанія	Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій, прийняття спільного документа
9 квітня 2001 р.	Стокгольм, Швеція	Зустріч групи керівництва в Болонському процесі
21 квітня 2001 р.	Брюссель, Бельгія	Зустріч Ради Асоціації європейських університетів
26 квітня 2001 р.	Брюссель, Бельгія	Зустріч у розширеному складі групи, що готує рекомендації з Болонського процесу
Квітень 2001 р.	Гельсінкі, Фінляндія	Публікація звіту “Тенденції у вищій освіті – II” за фінансової підтримки ЄС і ETF
6–8 травня 2001 р.	Хальмстад, Швеція	Зустріч генеральних директорів ЄС і керівництва Рад ректорів європейських країн
10–16 травня 2001 р.	Братислава, Словаччина	Міжнародний семінар і 40-ва зустріч Ради Асоціації національних спілок студентів у Європі
17 травня 2001 р.	Прага, Чехія	Зустріч у розширеному складі групи, що готує рекомендації з Болонського процесу
18–19 травня 2001 р.	Прага, Чехія	Зустріч європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту
Червень 2001 р.	Рига, Латвія	8-ма спільна зустріч у рамках мереж ENIC і NARIC і прийняття документа “Визнання результатів (навчання) у Болонському процесі”
5-8 грудня 2001 р.	Тампере, Фінляндія	13-та щорічна конференція EAIE, розгляд питань Болонського процесу
1–2 березня 2002 р.	Брюссель, Бельгія	Болонський процес: Зона європейської вищої освіти; перспективи і розвиток для сільськогосподарських і пов’язаних з ними наук; компетенція випускників
21–23 травня 2003 р.	Грац, Австрія	Друга конференція представників навчальних закладів і освітніх організацій
19–20 вересня 2003 р.	Берлін, Німеччина	Третя зустріч європейських міністрів, які відповідають за вищу освіту

На Берлінському саміті (2009 р.) було підкреслено необхідність встановлення більш тісних зв'язків між Європейським простором вищої освіти (ЕНЕА) та Європейським простором досліджень (ERA). У 2005 р. відбувся черговий Бергенський саміт як десятий аспект Болонського процесу, який розглянув процес проходження прийнятих рішень Празького та Берлінського самітів.

Програма ЄС “Темпус” та проекти в рамках програми ТАСІС є основними елементами співробітництва у сфері освіти та навчання. Україну залучено до програми “Темпус” з 1993 р. Основними пріоритетами до 1999 р. (Темпус II) були підвищення рівня менеджменту в університетах, реструктуризація та розробка навчальних програм, підвищення кваліфікації вчителів, удосконалення вищої освіти, викладення європейських дисциплін для викладачів. Основними документами ЄС є “Стратегія на період 2002–2006 рр.”, Національна індикативна програма на 2002–2003 рр. для України, схвалена на засіданні Комітету ТАСІС у листопаді 2001 р. у вигляді Національної програми дій. Осередком освітніх та наукових процесів у контексті євроінтеграції є Науково-технологічний центр в Україні – міжурядова неприбуткова організація, діяльність якої спрямована на запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та використання талантів і здібностей на мирні наукові розробки. За підтримки Європейського фонду освіти в країні продовжується реалізація проектів “Реформування професійно-технічної освіти в Україні”, “Сократес”, “Леонардо да Вінчі”; програм: “Молодь”, “МЕДІА PLUS”. Розроблено “Державну програму підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері Європейської та Євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 рр.”. Міністерство освіти і науки України також активно брало участь у виконанні “Державної програми інформування громадськості України щодо питань Європейської інтеграції на 2004–2007 рр.”, видано наказ Президента України “Про основні напрями реформування вищої освіти України” № 832/95 від 12.09.1995 р., Указ Президента України “Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України” № 199/2004 від 17.02.2000 р., Наказ Міністерства освіти України “Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою” № 285 від 31.07.1998 р.

Україна стала повноправною учасницею Болонського процесу 3 травня 2005 р. в м. Берген (Норвегія). У вищій освіті домінують дві тенденції:

- унітарна, або єдина, система, коли вища освіта забезпечується університетами чи відповідними закладами;
- бінарна, або подвійна, система з традиційним університетським сектором, що так чи інакше спирається на концепцію Humboldt університету та на окремий неуніверситетський сектор вищої освіти, що має чітко окреслену структуру.

Починаючи з 1998 р., європейське освітнє товариство активно консолідується задля реалізації освітньої концепції Болонського процесу:

формування на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, названої Зоною європейської вищої освіти, яка ґрунтується на спільності фундаментальних принципів її функціонування й має шість ключових позицій щодо створення Єдиного європейського освітнього наукового простору:

1. Введення двоциклового навчання, перший – від трьох до чотирьох років і завершується здобуттям академічного ступеня; другий – може передбачати здобуття ступеня магістра (через 1–2 роки навчання) та/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7–8 років).

2. Запровадження кредитної системи – технології обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу рекомендується взяти ECTS (Європейську систему перерахування кредитів (залікових одиниць трудомісткості)), зробивши її системою накопичення, здатною працювати в рамках концепції “навчання впродовж життя”, або безперервну освіту, яка забезпечується єдністю та цілісністю освітньої системи, сукупністю наступних, узгоджених диференційованих освітніх програм різних ступенів і рівнів, що гарантують громадянам реалізацію права на освіту та надають можливість одержувати загальноосвітню й професійну підготовку, підвищувати кваліфікацію, а також створювати умови для самоосвіти.

3. Контроль якості освіти. Передбачається створення акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка визначатиметься не тривалістю або змістом навчання, а тими знаннями, уміннями й навичками, яких набули випускники. Відповідно встановлюються стандарти транснаціональної освіти.

4. Розширення мобільності викладацького та іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом.

5. Забезпечення працевлаштування випускників, тісні зв'язки між вищою та дослідними системами.

6. Здобуття європейської системи освіти; важливість соціального аспекту; зростання зацікавленості інших країн світу в розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти. ECTS (Європейська система перерахування кредитів) базується на трьох головних аспектах: інформації (стосовно навчальних програм і здобутків студентів), взаємній угоді (між закладами-партнерами і студентом), використанні кредитів ECTS (визначається навчальне навантаження для студентів); забезпечує прозорість і сприяє визнанню освіти.

ECTS – європейська система переведення й накопичення кредитів, яка розроблена в інтересах студентів і базується на визначенні навантаження студентів, необхідного для досягнення цілей програми. ECTS було розроблено в 1999 р. в рамках програми Erasmus, що сьогодні є частиною програми Socrates. Останнім часом ECTS перетворюється на систему накопичення, яку запроваджують по всій Європі на інституційному, регіональному й національному рівнях. Це одна з ключових цілей

Болонської декларації 1999 р. ECTS стимулює мобільність та академічне визнання й базується на угоді про те, що 60 кредитів становлять навантаження студента очної форми навчання впродовж академічного року. У більшості випадків навантаження студента очної форми навчання – 24–30 робочих годин. Навантаження означає приблизний час, який потрібний середньому студенту для досягнення необхідних результатів навчання. Кредит – це також спосіб переведення в кількісне відношення результатів навчання. Останні є комплексом умінь, що визначають, що повинен знати, розуміти й бути здатним зробити студент після завершення навчання, незалежно від тривалості. ECTS кредити можуть бути отримані тільки після завершення необхідної роботи та відповідного оцінювання. Загальне навантаження, необхідне для здобуття ступеня бакалавра, яке вимагає 3–4 роки навчання, дорівнює 180–240 кредитам.

Основними документами для ECTS є:

- поточний інформаційний пакет – каталог дисциплін закладу освіти двома мовами (державною та англійською);
- угода про навчання, що містить список дисциплін, які вивчатиме студент, погоджений з навчальним відділом закладу освіти, де студент проходитиме навчання;
- розшифровка оцінок (академічна довідка), що відображає успішність студентів, показуючи список дисциплін, які він вивчає, отримані кредити та локальні оцінки (можливо, й оцінки ECTS);
- отримання знаків (лейблів) ECTS.

Європейська система перезарахування кредитів (ЄСПК) створювалася протягом останніх 13 років і є найпоширенішою основою визначення навчального навантаження студентів закладів вищої освіти Європи. Система перезарахування кредитів за наявності відповідних договорів дасть змогу українським студентам навчатися в провідних вищих навчальних закладах Європи.

Кредити ECTS є числовим еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для розділів курсу, щоб охарактеризувати навчальне навантаження студента, що вимагається для завершення вивчення курсу. Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен блок курсу відносно загальної кількості роботи, необхідної для завершення повного року академічного навчання в закладі, тобто лекції, практичні завдання, консультації, виробнича практика, самостійна робота, іспити та інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням (табл. 3).

Таблиця 3

Шкала оцінювання ECTS

A	91–100 (5)
B	83–90 (4)
C	75–82 (4)
D	65–74 (3)
E	55–64 (3)
FX	30–54 (2) з правом перескладання
F	1–29 (2) без права перескладання

У заліковій відомості робиться відповідний запис. Транскрипт – офіційний запис або підрозділ на категорії прогресу й досягнень студента. У багатьох освітніх системах, заснованих на кредитах, застосовуються детальні транскрипти, які відображають кредити та оцінки з усіх вивчених предметів.

Стратегічні напрями модернізації освіти й науки, значущість цих сфер у суспільному розвитку країни визначаються як об'єктивними тенденціями загальноосвітнього розвитку, так і тісно пов'язаними внутрішньодержавними процесами. Звідси перша стратегічна мета в розвитку освіти й науки – утвердження в суспільстві розуміння, що продукує нові знання та освіту, долучаючи до цих знань суспільство в цілому й кожну людину зокрема. Друга стратегічна мета – модернізація освітянської діяльності задля того, щоб готувати людину, здатну до ефективної життєдіяльності у ХХІ ст. Для вирішення зазначених стратегічних цілей було проведено ряд заходів: науково-практичні семінари “Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації” (м. Львів, 21–22 листопада 2009 р.), “Гарантії якості, Європейська система передачі і накопичення кредитів та практика імплементації Болонського процесу різних Європейських країнах” (м. Дніпропетровськ, 16–17 квітня 2004 р.), “Вища освіта в Україні і Болонський процес” (м. Київ, 12–13 травня 2004 р.). Враховуючи необхідність інтеграції вищої освіти і науки України в єдиний Європейський освітній та науковий простір на засадах Спільної декларації європейських міністерств освіти, прийнятої в Болоньї 19 червня 1999 р., визначено таке:

1. Необхідність інтеграції національної системи вищої освіти й науки в Європейський освітній та науковий простір.

2. Багатоступенева система вищої освіти України в основному відповідає моделі, запропонованій країнами – учасницями Болонського процесу.

3. Зосередити зусилля на апробації системи кредитів, узгодженій з Європейською системою перезарахування кредитів (ECTS), де кредит – це одиниця обсягу та вимірювання результатів навчання, досягнутих на певний момент виконання програми навчання; заліковий кредит – одиниця виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів (задокументованої завершеної частини освітньо-професійної програми – навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується у відповідних формах навчального процесу. Також мають місце вибірккові змістові модулі – змістові модулі варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики, які дають можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності, сприяють академічній мобільності та поглибленій підготовці за напрямами, визначеними характером майбутньої діяльності.

4. Сприяти визнанню національної вищої школи Європейською системою освіти.

5. Передбачити зміну змісту й форм організації роботи державних і недержавних інституцій, що здійснюють контроль якості освіти.

6. Апробувати в умовах національної системи вищої освіти Європейські критерії щодо розроблення навчальних планів, співпраці закладів освіти, схем мобільності та інтегрованих програм навчання, практичної підготовки й наукових досліджень. Тут треба говорити про ФРАНЧАЙЗ – ситуацію, в якій інститут погоджується уповноважити інший інститут (на національному або міжнародному рівні) надавати затверджену програму, зберігаючи водночас загальний контроль над змістом програми, її виконанням, оцінкою та підтримкою якості.

За 1993–2003 рр. вищі навчальні заклади України разом з провідними університетами Європи виконали 105 проектів TEMPUS/TACIS. Це дало змогу запровадити спільні навчальні програми, нові принципи управління вищими навчальними закладами, підготувати сучасні підручники, напрацювати підходи до взаємного визначення документів про освіту. Тому 2005 р. був визначений як проміжний етап моніторингу, а у 2010 р. вирішено повною мірою запровадити принципи Болонської декларації для забезпечення формування якісно нового освітнього середовища.

Організація навчального процесу в сучасному університеті базується на принципах достатності наукового, пізнавального, інформаційного й методичного забезпечення, що здатне покласти основу для самостійного творчого опанування та осмислення знань і прояву творчості й дослідницької ініціативи. Тому законодавчими документами сьогодні його визначено в таких межах: бакалавр – не більше ніж 30 годин на тиждень, спеціаліст – 24 години на тиждень, магістр – 15 годин на тиждень. У другій половині дня проводяться індивідуальні заняття за розкладом, консультації, контроль самостійної роботи тощо. Значна увага приділяється організації, проведенню та контролю за останньою формою роботи. Для успішного запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) – моделі організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів), у вищу освіту України створено: Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України, затвердженої наказом № 49 МОН від 23.01.2004 р.; Програму проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, затвердженої наказом № 48 МОН України від 23.01.2004 р. Названі документи спрямовані на підвищення рівня дієвості знань – здатності використовувати набуті знання, уміння на практиці.

Висновки. Таким чином, нами здійснено теоретичний аналіз Болонської системи як інноваційного підходу до організації освітнього процесу у ВНЗ, показано її переваги перед традиційною. Такий підхід до здійснення освітніх послуг дає змогу і викладачам, і студентам не тільки

прилучатися до вітчизняних та загальнолюдських цінностей, а й самовизначатися, саморозвиватися, самовдосконалюватися в єдиному освітньому просторі, включатися в його вдосконалення, творення. Це відкритий шлях до емоційно-образного осягнення істини, це сміливе позитивно-творче відродження у світ планетарної цивілізації, це сходинки до її прогресу, реалізації людиноцентристського принципу, єдності, потреб особистісних з потребами розвивального суспільства.

Література

1. Болонський процес у фактах і документах / [упоряд. : М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін.]. – К. ; Тернопіль : Вид-во ГДНУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [за ред. В.Г. Кременя ; авт. кол.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабін]. – Тернопіль : Навчальна книга : Богдан, 2004. – 384 с.
3. Кремень В.Г. Болонський процес: зближення, а не уніфікація / В.Г. Кремень // Дзеркало тижня. – 2003. – № 48 (473). – 13–19 грудня.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / [за ред. В.Г. Кременя]. – К. ; Тернопіль : Вид-во ТДНУ, 2004. – 147 с.
5. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В.С. Журавський, М.З. Згуровський. – К. : Політехніка, 2003. – 200 с.
6. Поважнянський Л.Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити / Л.Л. Поважнянський, Є.І. Сокол, Б.В. Клименко. – Х. : НТУ, 2004. – 144 с.
7. Ефремов А.П. Кредиты и учебный процесс : научное издание [Электронный ресурс] / А.П. Ефремов. – М. : Изд-во РУДН, 2003. – Режим доступа: <http://win.www.vvsu.ru/resources/>.
8. Проблемы введения зачетных единиц в высшем профессиональном образовании [Электронный ресурс] / [под ред. В.Н. Чистохвалова]. – М. : Изд-во РУДН, 2009. – 100 с. – Режим доступа: <http://www/ccer.ru/html/>.
9. Щербик Е.Е. Педагогические аспекты внедрения кредитной системы обучения в магистратуре [Электронный ресурс] / Е.Е. Щербик, Г.Т. Уразбаева. – Режим доступа: <http://umo.razsu.hs/131jcherbikasp>.
10. Величко О.Г. Болонський процес – це конкретне рішення і дії / О.Г. Величко // Теорія і практика металургії. – Д., 2004. – С. 3–13.
11. Яблонський В. Вища освіта України на рубежі тисячоліть. Проблеми глобалізації та інтернаціоналізації / В. Яблонський. – К., 1998. – 227 с.
12. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визначення закордонних кваліфікацій і дипломів : монографія / К.В. Корсак, Г.В. Щокін. – К. : МАУП – МКН, 1997. – 2008 с.
13. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на западе на протяжении XXI ст. / Б.Л. Вульфсон. – М., 1999. – 340 с.
14. Долженко О.В. Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению... / О.В. Долженко // Вестник высшей школы: Alma mater. – 2000. – № 6. – С. 13–15.
15. Келс Г.Р. Процессы самооценки. Руководство по самооценке для высшего образования / Г.Р. Келс. – М., 1999. – 245 с.
16. Лукичев Г.А. Интеграция и эффективность – цели реформ в высшем образовании стран Европы / Г.А. Лукичев // Научный вестник Московского государственного технического университета гражданской авиации. – 2000. – № 26. – С. 13–18.
17. Мотова Г.Н. Системы аккредитации зарубежом / Г.Н. Мотова, В.Г. Наводнов, В.Ж. Ку克林, Б.С. Савельев. – М., 1998. – 180 с.
18. Шадрікова В. Про процедуру комплексної оцінки вузу / [В. Шадрікова, Е. Геворкян, З. Калан та ін.] // Вища освіта в Росії. – 2001. – № 1. – С. 29–38.
19. Степко М.Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя / М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. Поважнянський. – Х. : НПУ “ХП”, 2004. – 111 с.
20. Основні засади розвитку вищої освіти у контексті Болонської декларації / [за ред. В.Г. Кременя ; авт. кол. : М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.В. Грубінко, І.І. Бабін]. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 147 с.
21. Науково-практичний семінар “Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. – Л., 2003. – 111 с.
22. Болонський процес у фактах і документах (Сорбона – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін) / [упоряд. : М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін.]. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
23. Закон України “Про вищу освіту” 17.01.2002 р. № 2984/111.